

in 1968 en in 1970 de Kamer tegemoet met een vredesinitiatief. Ofschoon Van der Maar meent dat Luns de initiatieven wel is begonnen, heeft hij er niet veel van kunnen terugvinden...

Het boek eindigt abrupt in 1973. Dat rafelige einde detoneert met de grondigheid van het onderzoek, temeer omdat het plotselinge einde nauwelijks wordt verantwoord: de Verenigde Staten trokken in 1973 weliswaar hun troepen terug, maar de oorlog zou nog twee jaar voortduren. Was de aanstelling als promovendus afgelopen? Kennelijk kreeg Van der Maar een kwaad geweten omdat hij in een epiloog de laatste jaren toch nog vluchtig behandelt. Wat hij daar aan de orde stelt, smaakt naar meer. De verdeeldheid in het kabinet-Den Uyl was groot over de betrekkingen met Zuid-Vietnam en de steun aan het communistische bewind in het noorden. Het was misschien beter geweest als de uitgave van dit proefschrift zou zijn uitgesteld tot ook dat laatste hoofdstuk was geschreven. Hoe dit ook zij, deze omissie doet niets af aan de kwaliteit van hetgeen Van der Maar de lezer wél biedt. Zijn boek is een *must* voor iedereen die zich bezighoudt met de Nederlandse politiek in de jaren zestig.

J.W.L. Brouwer

Noot

- 1 James Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam 1995).

‘We moeten het de kiezers allemaal beter uitleggen’

Rudy Andeweg en Jacques Thomassen, *Binnenhof van binnenuit. Tweede Kamerleden over het functioneren van de Nederlandse democratie* (Rob; Den Haag 2007) ISBN 978 90 5991 0294, 120 p., prijs: € 0¹.

Sanderijn Cels (met een bijdrage van Joan Arensman), *Dat hoort u mij niet zeggen. Hoe politici u de werkelijkheid voorspiegelen* (Uitgeverij Bert Bakker; Amsterdam 2007) ISBN 978 90 351 3112 5, 248 p., prijs: € 16,95.

Parlementair Den Haag bevindt zich de laatste vijf jaar in een permanente staat van herbezinning. De publieke onvrede over het gebrek aan herkenbaarheid en werkwijze van de volksvertegenwoordiging zoals die zich zou laten aflezen aan de Fortuyn-revolte, bracht de Kamer er in 2002-2003 opnieuw toe zich grondig te bezinnen op veranderingen. Sindsdien zijn er diverse notities, interne evaluaties en, al dan niet in samenwerking met de regering, externe onderzoeken gevolgd. In dit proces past ook het jongste zogeheten parlementsonderzoek, een wetenschappelijke enquête gehouden onder leden van de Tweede Kamer. Dit onderzoek is het zesde in een reeks vanaf 1968, maar het eerste dat is verschenen onder auspiciën van een adviesorgaan van de overheid, de Raad voor het Openbaar bestuur (Rob). De resultaten en analyses zijn onder de titel *Binnenhof van binnenuit* beschreven door de erkende ‘parlementologen’ Rudy Andeweg en Jacques Thomassen. Kort vóór de verkiezingen in het najaar van 2006 vroegen zij de toenmalige Tweede Kamerleden anoniem naar hun opvattingen over een zestal kernvraagstukken van de hedendaagse parlementaire democratie: de relatie met de

kiezers, de verhouding tot regering en Eerste Kamer, de eigen werkwijze, de rol van politieke partijen, de verhouding tot de Europese Unie en het (toekomstig) functioneren van het democratisch bestel.

Echt verrassend zijn de uitkomsten niet, maar dat maakt ze zo in naakte cijfers en nuchtere bewoordingen uitgedrukt nog niet minder confronterend. Hoe de onderzoekers het ook wenden of keren, bij nagenoeg elk van de genoemde vraagstukken draait het erop uit dat er een kloof bestaat tussen de burgers en hun parlementaire vertegenwoordigers. Beide partijen verschillen van mening over rolverdeling en verantwoordelijkheden en koesteren een groot wederzijds wantrouwen. Hoewel de Kamerleden hiervoor de hand zeker ook in eigen boezem steken, legt maar liefst 55 procent de oorzaak van 'de kloof' expliciet bij de burger. Het nauwe blikveld van de kiezers, enkel gericht op het eigen belang, als ook hun gebrekkige interesse en kennis zouden het vrijwel onmogelijk maken om de afstand te overbruggen. In de woorden van enkele parlementariërs is de burger 'steeds consumentistischer' geworden. 'Als zij dan hun zin niet krijgen noemen ze dat een kloof.' En: 'Burgers kunnen vaak niet volgen hoe en waarom wij wat besluiten.' Andeweg en Thomassen spreken in het kader van Europa zelfs van een dubbele kloof, zowel inhoudelijk als in de wijze waarop de burger bij de besluitvorming wordt betrokken.

Het is in dit opzicht niet verwonderlijk dat de Kamerleden hun relatie tot de kiezers graag opvatten als 'representatie van bovenaf'. Tweederde van de ondervraagden meent dat het vragen van steun voor hun partijprogramma en beleid zwaarder moet wegen dan het in beleid vertalen van wensen en denkbeelden van de burgers. Maar hoezeer dit ook de overtuiging is, de enquête verraaft eveneens een tendens naar een meer op het (eigen) electoraat gerichte rolopvatting. Zo heeft de gedachte dat men bij een eventueel meningsverschil met de partij de mening van de kiezer moet volgen het afgelopen decennium duidelijk terrein gewonnen. Vormen van directe democratie worden breed afgewezen, maar de leden zijn wel van mening dat een grotere betrokkenheid van en betere communicatie met de burger nodig is om de democratie beter te laten functioneren. 'We moeten het de kiezers allemaal beter uitleggen.' Hoe dat precies te doen, blijft de vraag. De ondervraagde Kamerleden laten doorschemeren dat ze moeite houden met het overbrengen van hun boodschap.

Aan een gebrek aan communicatie- en presentatiestrategieën kan dat tegenwoordig niet meer liggen. Dit althans betoogt *politics watcher* Sanderijn Cels in haar boek over de wijze waarop politici hun politieke boodschappen verkondigen. In *Dat hoort u mij niet zeggen. Hoe politici u de werkelijkheid voorspiegelen* staat de kunst van het *framen* centraal: een techniek waarbij een betekenis- en interpretatiekader aan uitspraken wordt meegegeven om te zorgen dat de inhoud maar voor één uitleg vatbaar is – en dat is de voor de boodschapper meest gunstige uitleg. Deze interpretatiekaders lopen uiteen van 'het gaat altijd goed' (ook te gebruiken als het eigenlijk toch niet zo goed gaat) tot het 'ik kan het niet helpen' of 'geef mij dan meer macht'. Cels heeft haar boek niet bedoeld als een handleiding voor politici noch als wetenschappelijke beschouwing, maar als praktische gids voor kiezers en televisiekijkers die zich afvragen 'waarom politici zich soms zo eigenaardig presenteren'. Ze wil inzicht bieden in de sturende mechanismen die achter de politieke uitingen schuilgaan en er tegelijk ook voor waarschuwen, want: 'wie dat voor zoete koek slikt, loopt het risico onbewust kant te kiezen'.

Dat is dan ook precies wat de politici (en hun naaste adviseurs!) beogen. Met herkenbare voorbeelden verhaalt Cels hoe in Amerika en Engeland – geboortegrond van het *framen* – maar steeds vaker ook in Nederland de woorden, cijfers en beelden om een boodschap over

te brengen zorgvuldig worden gekozen. De presentatie van het kabinet-Balkenende IV bijvoorbeeld was uitstekend geframed. Eerst boden Balkenende en zijn vice-premiers Bos en Rouvoet gelegenheid tot fotograferen bij het Catshuis, een statige locatie die hun staatsmanachtige uitstraling moest meegeven. Vervolgens presenteerden ze hun plannen geheel in stijl met het kabinetsmotto 'samen werken, samen leven' zij aan zij, staande in een zaal die krap genoeg was om goed vol te lijken. In de toespraken en het coalitieakkoord keerde het woord 'samen' terug als een mantra, visueel ondersteund door de projectie van het motto op de wand achter de sprekers. Ook het beleid gaat gehuld in frames. De problemen waarvoor het kabinet zich gesteld ziet, worden bij voorkeur geformuleerd als uitdagingen. Liever wordt gesproken van een 'aandachtswijk' dan van een 'probleemwijk'; Nederland kent weliswaar 'minima' of 'lagere inkomensgroepen', maar geen 'armen'; er zijn wel 'ombuigingen' en 'hervormingen' nodig, maar niemand hoeft te 'bezuinigen' – om maar een greep te doen uit de positieve bewoordingen waarmee moeilijke onderwerpen of onaantrekkelijke maatregelen worden ingekleed. Omgekeerd evenredig hieraan is natuurlijk de woordkeuze van de oppositie, die juist belang heeft bij een negatievere connotatie bij het regeringsbeleid.

Dit klinkt wellicht als *politics for dummies*, en qua stijl, opzet en analyseiniveau reikt *Dat hoort u mij niet zeggen* eigenlijk ook niet verder. Bovendien gaat het boek op een aantal momenten de mist in door stereotyperingen en gebrek aan historische grond. Zo beweert Cels dat privé en emotie expliciet hun intrede deden in de politiek met de komst van Fortuyn. Historici hebben echter genoegzaam aangetoond dat vermenging van het persoonlijke en de politiek uit veel eerdere tijdperken dateert.² Maar wie Cels' boek en het parlementsonderzoek achter elkaar leest, durft de uitkomsten van de enquête toch niet zomaar 'voor zoete koek' aan te nemen. In hoeverre hebben de Kamerleden zich in hun beantwoording niet ook door partij- en standplaatsgebonden *frames* laten leiden? De aanname dat de ondervraagden (onbewust) sturende, politiek of sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven, zou kunnen verklaren waarom er zoveel paradoxen uit het parlementsonderzoek naar voren komen. Zowel cijfermatig als inhoudelijk staan de veranderingen die de Kamerleden daadwerkelijk wensen door te voeren in geen verhouding tot de omvangrijke problemen die men op het Binnenhof signaleert. De leden oordelen in meerderheid negatief over bepaalde aspecten van de eigen werkwijze, zoals het toegenomen incidentalisme en de detailbehandelingen, maar zijn niet in dezelfde mate overtuigd van mogelijke oplossingen. Ze houden de burger mede verantwoordelijk voor 'de kloof', maar zijn ook scherp in zelfkritiek. Alle kritische kanttekeningen laten op hun beurt onverlet dat tachtig procent van de leden, wanneer ze het perspectief verbreden, tevreden zijn met het functioneren van het parlement en de democratie in Nederland.

Zou hier sprake kunnen zijn van 'botsende frames'? Het beeld van 'vergeleken bij elders is het zo erg allemaal niet' lijkt zowel naast als tegenover een veel kritischer interpretatie van de eigen Haagse wereld te kunnen staan. Cels brengt dit in verband met de pogingen die Nederlandse politici de laatste jaren ondernemen om dicht(er)bij de kiezer te komen, vooral bij dat deel van het electoraat dat zich van het establishment heeft afgekeerd. Om de afstand te overbruggen presenteren ze zich van tijd tot tijd in *frames* als 'ik ben u' (in plaats van: 'ik representeer u') en 'ik ben ook maar een mens'. Hierbij horen (kennelijk) ook kritische of zelfs neerbuigende uitlatingen over de eigen werkomgeving. Wie durft te beweren dat de politiek is gespeend van elke realiteitszin ('het Haagse gedoe' – Van Aartsen) en integriteit ('vies, vuil en vunzig' – Pechtold), zou bewijzen niet van de samenleving te zijn vervreemd.

Deze houding kan echter maar één kant van het verhaal zijn. Uiteenlopende belangen, bestuurlijk, politiek en electoraal, dwingen de politicus immers tot meer dan één houding, uitingsvorm en voorspiegeling van de werkelijkheid. Dat precies maakt parlementair Den Haag zo meervoudig complex – het boek van Cels illustreert het en het parlementsonderzoek schraagt het.

Carla Hoetink

Noten

- 1 Het rapport is gratis aan te vragen bij de Rob of via zijn website te downloaden: <http://www.rob-rfv.nl/website/teksten/Rob/Publicaties/PDF_bestanden/Binnenhofvanbinnenuit.pdf>.
- 2 Bijvoorbeeld Remieg Aerts, 'Emotie in de politiek. Over politieke stijlen in Nederland sinds 1848' in: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2003. Emotie in de politiek* (Den Haag 2003) p. 12-25 en Remieg Aerts, Janny de Jong en Henk te Velde (red.), *Het persoonlijke is politiek. Egodocumenten en politieke cultuur* (Hilversum 2002).

Dansen voor de kiezer: de crisis in de vvd

Addie Schulte en Bas Soetenhorst, *Daadkracht en duidelijkheid. Vijf jaar crisis in de vvd* (Uitgeverij Van Gennep; Amsterdam 2007) ISBN 978 90 5515 840 9, 287 p., prijs: € 17,90.

Bibi de Vries, *Haagse taferelen. De vvd 2003-2006* (Nieuw Amsterdam Uitgevers; Amsterdam 2006) ISBN 978 90 468 0202 1, 158 p., prijs: € 9,95.

Op woensdag 13 juni 2007 presenteerde de commissie-Dekker haar rapport 'Kiezen voor een nieuw liberaal elan'. In opdracht van het hoofdbestuur van de vvd evalueerde de commissie de gemeenteraadsverkiezingen en de Tweede Kamerverkiezingen van 2006, die voor de partij een zeer teleurstellende uitslag hadden opgeleverd. Daarnaast werd de commissie ook gevraagd haar licht te laten schijnen over de lijsttrekkersverkiezing die datzelfde jaar voor het eerst had plaatsgevonden. Deze had geresulteerd in een nipte overwinning voor Mark Rutte, maar aangemoedigd door haar grote populariteit onder vvd-kiezers had zijn belangrijkste tegenstreefster Rita Verdonk zich daar niet zonder meer bij neergelegd. In de dagen voor de presentatie van het voornoemde rapport bleek dit nog eens duidelijk toen Rutte en Verdonk elkaar wederom publiekelijk in de haren vlogen over de koers van de partij en de vraag wie deze diende te bepalen.

Ideologische conflicten en persoonlijke rivaliteit zijn kenmerkend voor de crisis waarin de vvd vrijwel permanent heeft verkeerd sinds de opkomst van Pim Fortuyn in 2001. De instabiliteit van de partij culmineerde op verschillende momenten in grote politieke ongelukken, zoals de afsplitsing van Geert Wilders in 2004 en de intrekking van het Nederlandse paspoort van Ayaan Hirsi Ali door partijgenoot en minister van Vreemdelingenzaken en Integratie Verdonk. Als vice-fractievoorzitter van de vvd in de periode 2003-2006 maakte Bibi de Vries deze gebeurtenissen van nabij mee. De belofte van een 'kijkje in de politieke keuken', die zij